

Големите църковни празници са поместени в отделни, малко несръчно композирани сцени, а под тях се разгъват също отделни композиции със събитията от „Страстната седмица“. В свода виждаме два реда пророци и „Събора на архангелите“, представен два пъти, като единия път ангелите носят медальон с изображението на Богородица. Редица от медальони, около които фонът е запълнен с растителни мотиви, отделя реда на правите светци и сцените от Евангелския цикъл.

Особено характерни за майстора, рисувал абсидата и долната част на храма – светците в цял ръст, медальоните и сцените от „Страстната седмица“, са широките конусовидни вратове и леко приклепналите стойки на скъсените фигури. Структурата на черепа и лицата в стенописите от долните редове е невинаги убедителна и чертите често не съвсем съразмерни. Формите са изтъкнати чрез едри петна от светлини и сенки. При плътта основата е тъмна, маслинозеленикава, а контурът – кафяв. Най-осветените места по плътта са подсилени с бели, малко твърди, леко завити, понякога успоредни средно дебели мазки.

Сцените и образите в свода – Големите църковни празници и пророците – са рисувани от друга ръка и имат различни, значително по-издължени фигури, но рисункът е по-неумел и пропорциите – несъразмерни. Пряк паралел на паметника е трудно да бъде посочен. Докато образът и надписът „св. Кирил Философ“ напомнят за „Св. Никола“ при Станичене и „Св. Никола Болнички“ в Охрид, стиловите особености на стенописите ги свързват с охридски паметници от втората половина на XIV в. – „Св. Богородица Болничка“ (1368), „Мали св. Климент“ (1378), църквата в Рамача (1395), „Св. Димитър“ (края на века)²²⁸. Не бива да се отмени обаче употребата на носовки и ъ в надписите, която говори за българската им редакция.

118

Подобни особености, и то при надписи, изпълнени с почти квадратен маюскул, са били налице в стенната живопис на старата еднокорабна църква в м. Селище северно от днешното с. Ръждавица на р. Струма, между Земен и Кюстендил, от която доскоро стояха северната стена и част от абсидата²²⁹. В абсидната конха е била изправена „Богородица Ширшая небес“ с Христос в медальон пред гърдите, фланкирана от двама ангели в антични дрехи. Четирима църковни отци, от тях вляво личи надписът на Григорий Богослов, участват в „Мелизмоса“. Те са облечени във фелони с едри кръстове и носят разгънати свитъци в ръце. Запазени са били части от „Благовещението“ върху източната стена, образите на трима йереи (между които св. Йоан Милостиви) върху северната стена в олтарната част, сцени от „Страстната седмица“ и „Възкресението“ във втория регистър, от които доскоро личеха „Посещението на жените мироносици на Христовия гроб“ и „Слизането на Христос в ада“. Едрите фигури на светците и богато украсените с бисери корици на евангелията в ръцете им (В. Иванова говори и за силно стилизираните черти на лицата им) намират успоредици предимно от втората половина на века не само у нас и в съседна Македония, но дори и в Русия²³⁰.

Ктиторийският надпис над южното прозорче в църквата „Св. Никола“ при с. Калотина назовава цар Иван-Александър с истинското му име²³¹. Стенописите са в доста окаяно състояние и за художествените им качества на място може да се каже твърде малко. В декоративната система са налице общи белези със стенописите в Беренде, а и в цял ред малки църкви от западната част на Балканите, главно във и около Охрид – „Дейсис“ върху северната стена, медальони във втория регистър, „Богородица Ширшая небес“ в абсидата, както и известни разлики в подбора на изобразяваните светци и сюжети, отразили местни култове или личните предпочитания на ктиторияте. За връзки с Охрид говори също наличието на изображенията на Еразъм Охридски и Кирик и Юлита, чиито мощи са се намирали в този град²³².

В археологическия музей са запазени няколко образа и сцени, свалени през 1948 г. от художника К. Йорданов. Това са „Успение Богородично“ от западната стена и дясната част от изображенията в абсидата и по източната стена. Особено интересно е едно запазено в НАМ – София изображение на апостол Петър в медальон, което несъмнено копира по-стари (синайски?) образци²³³. Благодарение на тях можем да кажем нещо повече за стила на стенописите. Светците са с леко скъсени (по-скъсени в сцените от горните регистри) пропорции на телата и едри широки лица с доста груби черти и сумарна, обща моделировка, която се състои предимно в зеленикаво засенчване до кафявия контур (всъщност зелена подложка, върху която се изгражда формата с постепенно, но не много нюансирано разбелване на охра). Докато при младите голобради светци тази охра заема почти цялото лице, при старческите – например медальона с изображението на апостол Петър – тя покрива с плътни, едри петна, само леко дублирани от втора светла линия осветените части на лица и ръце. Това е похват, който се среща в западната част на Балканите до самия край на века, но вече

119

120